

**BOSHLANG‘ICH SINFDA VATANPARVARLIKNI SHAKLLANTIRISH
AJDODLAR MEROSIDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK-PISIXOLOGIK
XUSUSIYATI**

Dilbar Xolbekova To‘rayevna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti erkin tadqiqotchisi

Annotatsiya:

Mazkur maqolada pedagogik tadqiqotlarda o‘quvchilarda vatanparvarlik tarbiyasi tizimi va ajdodlar merosini bu tizimning bir elementi ekanligiga doir yondashuvlar, o‘quvchilarda vatanparvarlikni shakllantirishda ajdodlar merosidan foydalanishning didaktik omillari va o‘quvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash metodlari (badiiy va tarixiy adabiyotlardan foydalanish) haqida yozilgan.

Kalit so‘zlar. Vatanparvarlik, tarbiya, ajdod, meros, didaktika, o‘quvchi, pedagogika.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarga vatanparvarlikni o‘rgatish yoshga mos, qiziqarli va mazmunli tarzda amalga oshirilishi mumkin. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarga vatanparvarlikni o‘rgatishning ba’zi strategiyalari:

Ijobiy sinf madaniyatini rivojlantirish: hurmat, Mehribonlik va jamoaviy ishni ta’kidlaydigan ijobiy sinf madaniyatini yaratish o‘quvchilarda hamjamiyat va tegishlilik tuyg‘usini rivojlantirishga yordam beradi. Bu maktab yoki mamlakat kabi katta guruhning bir qismi bo‘lishdan faxrlanish tuyg‘usini kuchaytirishi mumkin.

Vatanparvarlikning ma’nosini o‘rgatish: boshlang‘ich sinf o‘quvchilar vatanparvarlik nimani anglatishini aniq tushunmasliklari mumkin. O‘qituvchilar ularga vatanparvarlik o‘z mamlakatiga va xalqiga muhabbat, hurmat va sadoqat ko‘rsatishni, shu bilan birga mamlakat ichidagi madaniyatlar, urf-odatlar va e’tiqodlarning xilma-xilligini tan olishni o‘rgatishi mumkin.

Yoshga mos materiallardan foydalanish: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning e’tibor darajasi cheklangan va murakkab tarixiy yoki siyosiy tushunchalarni tushuna olmasligi mumkin. Hikoyalar, qo‘shiqlar va videolar kabi yoshga mos materiallardan foydalanish vatanparvarlik haqida o‘rganishni qiziqarli va qiziqarli qilishi mumkin.

Milliy bayramlarni nishonlash: Mustaqillik kuni, Xotira kuni yoki faxriylar kuni kabi milliy bayramlarni nishonlash o‘quvchilarga ushbu voqealar tarixi va ahamiyati haqida ma’lumot berish uchun imkoniyat bo‘lishi mumkin. Bayroq ko‘tarish marosimlari, milliy madhiyani kuylash yoki vatanparvarlik asarlarini yaratish kabi tadbirlar o‘quvchilarga o‘z mamlakatlari bilan aloqani his qilishlariga yordam beradi.

Umuman olganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarga vatanparvarlikni o‘rgatish ijobiy sinf madaniyatini yaratish, vatanparvarlik ma’nosini yoshga mos ravishda o‘rgatish, qiziqarli

materiallardan foydalanish, milliy bayramlarni nishonlash, jamoat ishlarini rag'batlantirish va fuqaro'lik faolligini ta'kidlashni o'z ichiga oladi. Mag'rurlik, tegishlilik va mas'uliyat hissini tarbiyalash orqali o'qituvchilar yosh o'quvchilarga o'z mamlakatlari bilan sog'lom va ijobiy munosabatlarni rivojlantirishga yordam berishlari mumkin.

Hozirgi vaqtda "texnologiya" atamasi keng hodisani, shu jumladan ijtimoiy hodisani anglatadi, uni jamiyat (ijtimoiy texnologiyalar), ta'lim (pedagogik texnologiyalar), kibernetika (axborot texnologiyalari), televidenie (telekommunikatsiya texnologiyalari), tabiat (ekologik texnologiyalar), siyosat (siyosiy texnologiyalar), din (diniy texnologiyalar), madaniyat (madaniyatga asoslangan texnologiyalar) kabi sohalarga bo'linadi.

Gumanitar sohada ko'plab olimlar texnologiyani jamiyat rivojlanishining innovatsion jarayonlari deb bilishadi. Shunday ekan, yoshlarda vatanparvarlikni shakllantirish va bu jarayonda ajdodlar merosidan foydalanish jarayonida ham texnologiyalarga ayniqsa pedagogik texnologiyalarga murojaat qilish samaradorlikning kalitidir. So'nggi paytlarda maktab amaliyotda pedagogik texnologiyalarni qo'llash masalalariga katta e'tibor berilmoqda. Ayniqsa yoshlarda vatanparvarlik, milliy o'zlikni anglash va tarixiy merosni mohiyatiga yetishlari uchun ko'plab texnologiyalar qo'llanilmoqda. Va quyida bu texnologiyalarning tarixiy merosdan foydalanishga qaratilgan turlari tahlil qilindi.

“Yangi O'zbekistonga xalqimizning orzu- intilishlarini teran anglyadigan, unga sadoqat bilan xizmat qilishni muqaddas burch, deb biladigan, bilimdon va qat'iyatli rahbarlar zarur. Davlat xizmatiga yuksak intellektual salohiyat va yangicha tafakkurga ega, mustaqil fikrlovchi, vatanparvar va o'z xalqiga sodiq, zamonaviy bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirgan, yuqori malakali mutaxassislarni jalb qilishga qaratilgan kadrlar siyosatini davom ettiramiz”.

Zamonaviy maktabning ta'lim jarayonini insonparvarlashtirishga va bola shaxsini har tomonlama rivojlantirishga yo'naltirilganligi, asosiy bilim, ko'nikma va ko'nikmalar shakllanadigan o'quv faoliyatining uyg'un kombinatsiyasini talab qiladi, bu o'quvchilarning individual moyilligini, ularning kognitiv faolligini rivojlantirish bilan bog'liq ijodiy faoliyat bilan bog'liq. Noan'anaviy darslar o'qitishning muhim vositalaridan biridir, chunki, ular boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'rganishga bo'lgan qiziqishini shakllantiradi, o'rganish jarayonidagi stressni yengillashtiradi, o'quv faoliyati ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi, bolalarga hissiy ta'sir ko'rsatadi, buning natijasida ular yanada mustahkam va chuqur bilimlarni rivojlantiradi. Noan'anaviy darslarning xususiyatlari o'qituvchilarning o'quvchi hayotini diversifikatsiya qilish amalga oshiriladi. Bunday darslarni o'tkazish o'qituvchilarning darsning uslubiy tuzilishini qurishda ma'lum shablondan tashqariga chiqishga urinishlaridan dalolat beradi. Va bu ularning ijobiy tomonlarini o'z ichiga oladi. Ammo bunday darslardan butun o'quv jarayonini qurish mumkin emas: ularning mohiyatiga ko'ra ular dam olish, o'quvchilar uchun bayram sifatida yaxshi. Ular har bir o'qituvchining ishida joy topishlari kerak, chunki ular darsning uslubiy tuzilishini turli xil qurishda uning tajribasini muhokama qilishadi.

Noan'anaviy darslarda o'quvchilar Noan'anaviy topshiriqlarni olishlari kerak. Noan'anaviy vazifa juda keng tushunchadir. U ushbu turdagi vazifalarni an'anaviy (standart) vazifalardan ajratishga imkon beradigan bir qator sovrinlarni o'z ichiga oladi. Noan'anaviy vazifalarning asosiy ajralib turadigan xususiyati ularning "psixologiyada samarali deb ataladigan faoliyat bilan" bog'liqligidir.

Bundan tashqari quyidagi hususiyatlar ham noan'anaviy darslarga tegishlidir:

O'quvchi tomonidan qo'yilgan o'quv vazifasini hal qilish usullari va variantlarini mustaqil ravishda izlash (taklif qilingan variantlardan birini tanlash yoki haqiqiy variantni topish va yechimni asoslash); g'ayrioddiy ish sharoitlari; ilgari olingan bilimlarni notanish sharoitlarda faol ravishda o'rganish.

Noan'anaviy vazifalar, muammoli vaziyatlar (olingan bilimlardan foydalangan holda chiqish yo'lini topish kerak bo'lgan qiyin vaziyatlar), ro'l o'ynash va biznes o'yinlari, musobaqalar va musobaqalar shaklida taqdim etilishi mumkin ("kim tezroq? ko'proq? yaxshiroq?") va ko'ngil ochish elementlari bo'lgan boshqa vazifalar (kundalik va hayoliy vaziyatlar, dramatisatsiya, lingvistik ertaklar, topishmoqlar, "tergovlar"). Aynan o'quvchilarga vatanparvarlikni to'g'ri shakllanishiva bu jarayonda ajdodlar merosidan foydalanishda ushbu metodlarga tayanish samaradorlikni kalitin hisoblanadi. Ajdodlar merosidan dars jarayonlarida keng foydalanish an'anaviy usullarga tayangan holda amalga oshirilayotganni va boshqacha yondasdhuveni bu jarayonlarga kirib kelishi bu merosga o'quvchilarni qiziqishini oshirishga xizmat qiladi.

Albatta, darsninig loyihasi, tashkil etilishi, o'tkazish usuli bo'yicha nostandart darslar o'quvchilarga qat'iy tuzilishga va belgilangan ish rejimiga ega bo'lgan kundalik o'quv mashg'ulotlaridan ko'ra ko'proq yoqadi. Shuning uchun barcha o'qituvchilar bunday darslarni mashq qilishlari kerak. Aynan, ro'lli o'yinlar bo'larninig dalilidir. Allomalarninig ro'liga kirib turli kontentlarni guruhga yetkazish jarayonida o'quvchilarda allomalrninig madaniy merosiga qiziqish paydo bo'lib boradi. Ammo Noan'anaviy darslarni qo'llashning asosiy shakliga aylantirish, ularni tizimga kiritish juda ko'p vaqtni yo'qotish, jiddiy bilimlarining yetishmasligi, past samaradorlik va boshqalar tufayli maqsadga muvofiq emas.

Darslarning Noan'anaviy shakllaridan foydalanish, xususan, dars-o'yin, dars-munozara – bu o'rganishda kuchli rag'bat, bu xilma-xil va kuchli motiv va boshqalarni misol qilib keltirsak bo'ladi. Bunday darslar orqali kognitiv qiziqishning qo'zg'alishi ancha faol va tezroq sodir bo'ladi. Qisman inson tabiatan o'ynashni yaxshi ko'rganligi sababli, yana bir sabab shundaki, o'yinda odatiy o'quv faoliyatiga qaraganda ko'proq sabablar mavjud. F.I.Fradkina maktab o'quvchilarining o'yinlarda ishtirok etish sabablarini o'rganib chiqib, ba'zi o'spirinlar o'zlarining qobiliyatlari va potentsial imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish uchun o'yinlarda ishtirok etishlarini, boshqa o'quv faoliyatida chiqish yo'lini topa olmasliklarini, boshqalari-yuqori baho olish uchun, boshqalari-o'zlarini jamoa oldida ko'rsatish uchun, to'rtinchisi o'zlarining kommunikativ muammolarini hal qilish va h. k.

Darslarning noan'anaviy shakllari tabiatan hissiydir va shuning uchun ular hatto eng quruq ma'lumotlarni jonlantirishi va yorqin, esda qolarli qilishi mumkin. Bunday darslarda barchani faol ishlarga jalb qilish mumkin, bu darslar passiv tinglash yoki o'qishga qarshi.

Pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish bir necha o'nlab noan'anaviy darslarni ajratib ko'rsatishga imkon berdi. Ularning nomlari maqsadlar, kottejlar, bunday darslarni o'tkazish usullari haqida ba'zi fikrlarni beradi. Noan'anaviy darslarning eng keng tarqalgan turlarini sanab o'tamiz va o'qituvchilar darslarning turli shakllarini o'tkazish uchun ko'plab uslubiy texnikalar, yangiliklar, innovatsion yondashuvlarni keltiramiz.

Shuningdek boshlang'ich sinf o'quvchilariga vatanparvarlikni singidirish dars jarayonida amalga oshiriladi va bunda turli noan'anaviy usullardan foydalanish muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Masalan birgina dars-sayohat shaklini oladigan bo'lsak, allomlarimizning ijodi namoyon qilinadigan joylar, turli haykal va buyumlari va muzeylariga brogan holda darslarni tashkil etish didaktik maqsadalrga erishishning samarali usullaridan desak bo'ladi. Birgina misol qilib Viloyat markazlarida tashkil etilgan Qatag'on qurbonlari xotirasi muzeylarida ushbu shakllarda darslar tashkil qilish samaradorlikni kafolaydi. Bu joylarda jadid bobolarimiz va ularning asarlari, ularni ijodiga bag'ishlangan ko'plab materiallar keltirilgan bo'lib, o'quvchilarda bu eksponatlarni ko'rgandan keyin vatanparvarlik hissi oshishi tabiiydir. Yana bir usul, vatan taraqqiyoti yo'lida xizmat qilib o'tgan insonlar va ular vatanni qanday tushunishi haqida davra suhbatlarini tashkil etish saaradorlikni kafolatlaydi. Bunda allomalarimiz ijodi, ularning asarlarini, ularni hayot yo'lini o'rgangan olimlar, bobolarimiz ijod namunalarini so'z kuyga solgan olimlar bilan tashkil qilinsa tadbir boshlang'ich sinf o'quvchilarini qalbi va ko'nglida o'chmas iz qoldirishi tabiiydir.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi / Sh.M. Mirziyoev. -Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021. - 101 b.
2. Аббасов, А.М. Государственно-патриотическое воспитание военнослужащих в военном вузе: учебно-методическое пособие / А.М. Аббасов, М.Н. Бакович [и др.]. - Воронеж, 2009. - 107 с.
3. Abdullayeva SH.A., Ro'ziyeva D.I. Pedagogik diagnostika va korreksiya.. Toshkent.: 2018 yil., 117 bet.
4. Axloq-odobga oid hadis namunalari Hamidulla Hikmatullayev, Abdulaziz Mansurov T., "FAN" nashriyoti 1990 yil., 28-bet.
5. Erkayev A. "Ma'naviyat – millat nishoni". T.: "Ma'naviyat". 1997, 27 bet.
6. Filosofskiy slovar / pod red. I. T. Fro'lova, 6-e izd. - M.: Politizdat, 1991. – 559 s.